

ДЕРКАЧ Олександр Валерійович, здобувач Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, ORCID ID: 0000-0002-3310-3271

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ АГРОБІЗНЕСУ

Деркач О. В. Економічна природа соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу.

У статті досліджено економічну природу соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу. Виявлено, що у сучасних економічних умовах соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу є системою поглядів та різних моделей вирішення економічних конфліктів соціально-економічного розвитку аграрної сфери, що має стати основою ціннісних, домінуючих установок сучасної бізнес-спільноти. Зазначено, що основне значення соціальної відповідальності полягає в забезпеченні стійкості соціально-економічної системи за рахунок задоволення інтересів у зовнішньому і внутрішньому середовищі діяльності суб'єктів аграрної сфери. Масштаби соціальної активності в аграрному бізнесі можуть істотно зрости, якщо держава буде її заохочувати та стимулювати шляхом формування сприятливого соціально безпечного середовища для діяльності підприємств. Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу є важливим інструментом підвищення репутації підприємства, довіри з боку суспільства, інвестиційної привабливості, капіталізації та конкурентоспроможності аграрного виробництва. Дослідження об'єктивних основ і форм реалізації соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу пов'язане з необхідністю визначення функцій та тенденцій розвитку аграрного виробництва. Практичне втілення концепції соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу на засадах опрацювання найбільш сучасних принципів і методичних підходів до організації вітчизняного аграрного бізнесу вимагає прийняття інноваційних рішень з боку менеджменту та зміни парадигми мислення власників і керівництва. Зміщення ключових орієнтирів з питань максимізації прибутку та підвищення рентабельності на вирішення соціальних питань і інтелектуальну капіталізацію аграрного виробництва у сучасних умовах постає головним чинником досягнення економічного успіху та зміцнення конкурентних позицій на ринку. Визначено принципи, що дозволяють сформувати організаційно-економічний механізм її активізації в підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу, дієвість, стратегічну узгодженість елементів та інструментів впливу, ефективність якого забезпечується фундаментальними принципами поліструктурності, компліментарності, інституційної визначеності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, корпоративна соціальна відповідальність, підприємництво, суб'єкти підприємництва, суб'єкти агробізнесу.

Постановка проблеми. В наш час спостерігається активізація досліджень у сфері соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу, що пояснюється, перш за все, загостренням екологічних та соціальних проблем, і, як наслідок, поява нових теорій і конкретизація існуючих, що, в свою чергу, викликає необхідність уточнення термінології і систематизації накопиченої теоретичної бази. Особливої ваги соціальна відповідальність бізнесу та принципи її реалізації як сьогочасного чинника створення іміджу та зниження соціальних ризиків господарської діяльності набуває у формуванні конкурентоздатності українських суб'єктів агробізнесу в контексті вирішення таких проблем, як покращення якості продукції вітчизняного аграрного виробництва щодо виходу на зовнішні ринки та отримання лідерських позицій на внутрішніх ринках, у забезпеченні безпеки соціально-економічного розвитку вітчизняної аграрної економіки тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу все частіше стають предметом широкого обговорення в дослідженні українських вчених, що спричинено вельми істотними структурними змінами у економічних взаєминах між державою, бізнес-структурами і суспільством. Зокрема ці питання

досліджували Атаманчук Ю.М., Гнат'єва Т.М., Грицина Л.А., Зайкіна Г.М., Мескон М.Х., Митяй О.В., Стоянова-Коваль С.С. та ін. Проте, не зважаючи на значний науковий доробок у галузі соціальної відповідальності, дослідження її економічної природи та змісту для суб'єктів агробізнесу є актуальною тематикою подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Мета статті: дослідити економічну природу соціальної відповідальності суб'єктів аграрного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що існують різні визначення соціальної відповідальності, сформульовані різними громадськими і державними організаціями, але важливо зазначити, що практично всі визначення вказують на два головні моменти: перше – це добровільна діяльність бізнес-структури, і друге – така діяльність перевершує встановлені законодавством нормативи. Вітчизняними вченими встановлено і доведено, що корпоративна соціальна відповідальність – це перш за все збереження соціальної стабільності в регіоні бізнесу, що зберігає стабільність і для самого регіонального виробництва. Так, Стоянова-Коваль С.С. у своїх дослідженнях методичку оцінки потенціалу аграрної сфери до галузево-структурних зрушень обґрунтовано

представляє за допомогою механізму здійснення соціальних інвестицій, які вважає пріоритетними за конкурентних умов розвитку вітчизняного АПВ [1].

Зокрема, Грицина Л.А. виділяє чотири методичних підходи до з'ясування гносеологічного змісту даної категорії: 1) політичний підхід; 2) економічний підхід; 3) соціальний підхід; 4) етичний підхід [2]. Економічна площина соціальної відповідальності бізнесу домінує й в роботах Мескона М.Х, який головним пріоритетом і завданням соціально-відповідального підприємництва вважає дотримання чесної конкуренції на ринку [3]

Як вважає Атаманчук Ю.М., принципово важливою функцією соціально-відповідального підприємництва є імплементація його засад у формування системи управління аграрним бізнесом [4]. Поділяє таку думку й Зайкіна Г.М., яка соціальний вектор системи підприємства в АПВ досліджує крізь призму економічної ефективності функціонування підприємств та підвищення розвитку управління сучасними соціально-економічними структурами [5].

Проведені наукові дослідження показали, що сама ідея соціально-відповідального бізнесу є відносно новою для вітчизняних агропромислових формувань. Поряд з цим, інноваційний базис сприйняття і активізації відповідальних соціально-економічних відносин втілюється у рамках загальнонаціональної парадигми переходу на інноваційну модель розвитку, яка є єдиним шляхом виходу на європейський ринок та зміцнення економіки країни. Як зазначає Гнатєва Т.М, соціальний чинник та капіталізація інтелектуального ресурсу є однією з ключових проблем формування інноваційної системи України [6]. Поділяє такий підхід до трансформації національної економічної системи й Митяй О.В., яка вирішення проблеми переходу агропромислового сектору економіки України на інвестиційно-інноваційну модель оцінює через спектр розробки й прийняття принципово нових соціально-орієнтованих управлінських рішень в напрямі оцінки потенційних можливостей розвитку аграрних підприємств [7].

В останні роки наукові дискусії щодо природи і змісту соціальної відповідності суб'єктів агробізнесу активно ведуться в академічній і фінансовій сфері вітчизняного наукового простору. Нагромаджений великий багаж теоретичних знань, напрацьований значний практичний досвід соціально відповідального ведення суб'єктів господарювання агробізнесу в зарубіжній літературі, оскільки в Європейських країнах накопичено та

реалізовано успішний практичний досвід соціальної відповідальності, що розглядається як невідмінний дієвий інструмент управління діяльністю підприємств та як потенціал нарощення додаткової доходності активів, набуття додаткових компетенцій, які безпосередньо впливають на ринкову вартість суб'єктів агробізнесу, з одночасним ефектом пом'якшення соціально-економічних проблем в країнах ЄС.

Економічні відносини підприємств аграрного виробництва України мають свою специфіку, в теперішній момент відбувається трансформація виробничої структури галузі, що необхідно враховувати при використанні зарубіжного досвіду імплементації практик соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу. Тому постає об'єктивна необхідність вивчення природних характеристик, притаманних соціальній відповідальності суб'єктів агробізнесу як складної економічної категорії та адаптації механізмів успішного зарубіжного досвіду застосування до вітчизняних умов розвитку агропродовольчої сфери. Лише базуючись на науково-обґрунтованих теоретико-методологічних підходах дослідження соціальної відповідальності бізнесу суб'єктів агробізнесу можливо оцінити вплив соціальних інвестицій на соціально-економічний розвиток аграрного виробництва України та прогнозувати позитивні зміни показників конкурентоздатності окремих суб'єктів та галузей агропродовольчої сфери, підприємств та вітчизняної продукції, що набуває своєчасності та актуальності в контексті виходу на світові ринки.

Сьогодні, акценти у взаємодії державних органів влади з суб'єктами агробізнесу поступово зміщуються у бік добровільного саморегулювання та більшого розуміння потреб суспільства та підвищення соціальної ролі в економічних відносинах. З іншого боку, бізнес-структури в агропродовольчій сфері першими поступово переходять від безсистемної добродійності до складніших, стратегічних форм взаємодії з громадськістю і владою, набуваючи ознак соціальної відповідальності та відповіді перед суспільством, власниками, персоналом та державою.

Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу є поточною діяльністю компанії, спрямованою на збільшення вартості активів бізнесу через зміцнення репутації, іміджу компанії, бренду, лояльності клієнтів і співробітників, прозорості і прилюдної звітності в діловій практиці тощо. Так, принципи соціальної відповідальності в організаційно-економічній площині практичного втілення сучасних вартісно-орієнтованих

корпоративних концепцій управління домінують у наукових працях Шабатури Т.С., які визначають зміст дефініції соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу, розглядають її у контексті глобалізації міжнародної економіки як уніфіковану частину якості управління виробництва [8].

В цілому соціальна відповідальність бізнесу в агропродовольчій сфері є життєво важливим і загально визнаним важелем отримання конкурентних переваг в економічно розвинених країнах. Власники провідних вітчизняних агропромислових компаній та інші, не такі масштабні суб'єкти агробізнесу, тільки починають усвідомлювати, що процвітання їх бізнесу безпосередньо залежить від якості продукції, що виробляється, стандартизації аграрного виробництва, екологічної чистоти та успішного територіального розвитку та розвинення соціально-економічної сфери.

Передовий світовий досвід наочно свідчить про те, що соціальні завдання має вирішувати не лише держава, бізнес утворення в агропродовольчій сфері також повинні активізувати соціальні інвестиції у всіх їх формах у соціально активні процеси, оскільки заможність суспільства залежить від відповідальності на всіх рівнях соціально-економічних відносин, кожної інституції, кожного із суб'єктів агробізнесу. Економічна стабільність і конкурентоздатність національної економіки та окремих її галузей і суб'єктів досягається через співпрацю інститутів держави і цивільного суспільства, що базується на стратегічному розвитку соціально відповідальних суб'єктів агробізнесу. За останні роки внаслідок трансформації та економічних дисбалансів національної аграрної економіки було розроблено організаційно-економічні механізми вирішення соціально-економічних проблем. Але в контексті стратегічних цілей розвитку аграрного виробництва України щодо входу до числа найбільш конкурентоздатних країн світу, вони показали себе як неідеальні та неефективні і, таким чином, постають нові завдання в аспекті соціально-економічного розвитку суб'єктів агробізнесу, які неможливо вирішити без участі всього суспільства, без сукупної співпраці і, в першу чергу, співпраці держави і найбільш активної частини суб'єктів агробізнесу. Зараз, в країнах-лідерах аграрного виробництва Європейського Союзу соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу розповсюджена як один з економічно виправданих інструментів механізму стійкого розвитку аграрної сфери та суміжних з нею галузей аграрного виробництва.

Цілком поділяючи такий науковий підхід до оцінювання змістовного базису природи

соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу, вважаємо необхідним акцентувати увагу на принциповій необхідності формування економічного базису реалізації механізмів соціально-орієнтованих програм на всіх рівнях інституційного управління. На нашу думку, сама система соціальної відповідальності бізнесу спроможна побудувати каркас відносин між різними суб'єктами ринкової економіки, який стратегічно постане домінантним базисом забезпечення економічного зростання, підвищення соціальних стандартів життя та стійкого піднесення аграрної економіки.

Низка вітчизняних вчених досліджує проблему адаптації системи соціальної відповідальності бізнесу в контексті стратегічних домінант підвищення рівня конкурентоспроможності аграрної економіки та здобуття належного рейтингу України у світовому співтоваристві [9-10]. Загострення фінансово-економічної кризи, зокрема у сфері агропромислового виробництва, спонукає науковців до пошуку ефективних механізмів управління бізнес-процесами, ринковою вартістю суб'єктів агробізнесу та інтелектуальним потенціалом господарюючих структур. В сучасних умовах імплементації соціально-інтелектуальних факторів у вартісний потенціал аграрного бізнесу соціальна відповідальність розглядається як головний чинник забезпечення прибутковості та конкурентоспроможності розвитку бізнес-структур. Сучасна європейська модель соціальної відповідальності бізнесу спирається на 3 сфери прояву ініціативи – економіка, зайнятість і довкілля.

Виходячи із економічної природи соціальної відповідальності визначено принципи, що дозволяють сформувати організаційно-економічний механізм її активізації в підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу, дієвість, стратегічну узгодженість елементів та інструментів впливу, ефективність якого забезпечується фундаментальними принципами поліструктурності, компліментарності, інституційної визначеності. Проте, які вигоди від дотримання принципів соціальної відповідальності мають суб'єкти бізнесу, можна побачити в наступній схемі (рис. 1).

Практичне втілення концепції соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу на засадах опрацювання найбільш сучасних принципів і методичних підходів до організації вітчизняного аграрного бізнесу вимагає прийняття інноваційних рішень з боку менеджменту та зміни парадигми мислення власників і керівництва. Зміщення ключових орієнтирів з питань максимізації прибутку та підвищення рентабельності на вирішення

соціальних питань і інтелектуальну капіталізацію аграрного виробництва у сучасних умовах постає головним чинником

досягнення економічного успіху та зміцнення конкурентних позицій на ринку.

Рис. 1. Переваги суб'єктів агробізнесу, отримані за рахунок імплементації у практику принципів соціальної відповідальності

*Джерело: розроблено автором

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у сучасних економічних умовах соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу є системою поглядів та різних моделей вирішення економічних конфліктів соціально-економічного розвитку аграрної сфери, що має стати основою ціннісних, домінуючих установок сучасної бізнес-спільноти. Її основне значення полягає в забезпеченні стійкості соціально-економічної системи за рахунок задоволення інтересів у зовнішньому і внутрішньому середовищі діяльності суб'єктів аграрної сфери. Масштаби соціальної активності в аграрному бізнесі можуть істотно зрости, якщо держава буде її заохочувати та стимулювати шляхом формування сприятливого соціально безпечного середовища для діяльності підприємств. Соціальна відповідальність суб'єктів агробізнесу є важливим інструментом підвищення

репутації підприємства, довіри з боку суспільства, інвестиційної привабливості, капіталізації та конкурентоспроможності аграрного виробництва. Дослідження об'єктивних основ і форм реалізації соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу пов'язане з необхідністю визначення функцій та тенденцій розвитку аграрного виробництва. Виходячи із економічної природи соціальної відповідальності визначено принципи, що дозволяють сформувати організаційно-економічний механізм її активізації в підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів аграрного бізнесу, дієвість, стратегічну узгодженість елементів та інструментів впливу, ефективність якого забезпечується фундаментальними принципами поліструктурності, компліментарності, інституційної визначеності.

Література.

1. Гнат'єва Т.М. Системна оцінка діяльності за допомогою показників в управлінні вартістю підприємства. *Економічний форум*. № 4. 2014. С.133-141.
2. Грицина Л.А. Еволюція та формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємства. Матеріали II Міжнар. науково-практ. конф. «Наука та технології: крок в майбутнє – 2007». Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. Т. 2. С. 30-36.
3. Мескон М.Х., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. М.: «Дело», 2003. 703 с.
4. Єлінецький В.Ю. Формування та шляхи удосконалення регіональної політики в умовах асиметричного розвитку соціально-економічної сфери. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. Сер. «Економіка і менеджмент». № 12 (66). 2015. С. 15-19.
5. Зайкіна Г.М. Повышение уровня развития управления социально-экономическими системами. Актуальные проблемы интеграции экономических интересов России и Украины: междунар. заоч. научно-практ. конф. (Тольятти – Киев – Одесса, 25 февраля 2014 г.): сборник научных трудов. Тольятти: Изд-во ТГУ, 2014. С. 11-15.
6. Гнат'єва Т.М. Гришова І.Ю. Проблеми формування інноваційної системи України. *Інноваційна економіка*. № 12. 2012 С. 54-62.
7. Митяй О.В. Основні напрями оцінки потенційних можливостей аграрних підприємств. *Вісник науки Тольяттинського державного університету*. 2013. № 3 (14). С. 53-59.

8. Шабатура Т.С. Імплементація соціально-орієнтованого бізнесу в площину економічного потенціалу харчових підприємств. *Економіка: реалії часу: науковий журнал*. 2014. № 3 (13). С. 13-21.
9. Панюк Т.П. Роль соціальної відповідальності бізнесу в діяльності молокопереробних підприємств. *Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал*. 2015. № 2 (2). С. 118-122.
10. Красноруцький О.О. Концептуальні засади здійснення корпоративної соціальної відповідальності харчовими та переробними підприємствами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Вип. 10 (3). 2015. С. 52-54.

References.

1. Hnat'ieva, T.M. (2014). «Systematic evaluation of activities using indicators in the management of enterprise value». *Ekonomichnyj forum*. no. 4, pp.133-141.
2. Hrytsyna, L.A. (2007). «Evolutsiia ta formuvannia kontseptsii korporatyvnoi sotsial'noi vidpovidal'nosti pidpriemstva». *Nauka ta tekhnologii: krok v majbutnie – 2007. Materials II International. scientific practice. conf. Dnipropetrovs'k: Nauka ta osvita*. vol. 2, pp. 30-36.
3. Meskon, M.Kh., Al'bert, M., Khedoury, F. (2003). *Osnovy menedzhmenta*. [Management basics]. Delo. Moscow. Russia.
4. Yelinievs'kyj, V.Yu (2015). «Formation and ways to improve regional policy in the conditions of asymmetric development of the socio-economic sphere». *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu. Ser. «Ekonomika i menedzhment»*. no. 12 (66), pp. 15-19.
5. Zajkina, H.M. (2014). «Increasing the level of development of management of socio-economic systems». *Aktual'nye problemy yntehratsyy ekonomicheskikh ynteresov Rossyy u Ukrainy. International correspondence scientific practice. conf. Tol'iatty: Yzd-vo THU*, pp. 11-15.
6. Hnat'ieva, T.M. Hryshova, I.Yu. (2012). «Problems of formation of the innovation system of Ukraine». *Innovatsijna ekonomika*. № 12, pp. 54-62.
7. Myt'aj, O.V. (2013). «The main directions of assessing the potential of agricultural enterprises». *Vesnyk nauky Tol'iattynskoho hosudarstvennoho unyversyteta*. no. 3 (14), pp. 53-59.
8. Shabatura, T.S. (2014). «Implementation of socially-oriented business in the plane of economic potential of food enterprises». *Ekonomika: realii chasu: naukovyj zhurnal*. no. 3 (13), pp. 13-21.
9. Paniuk, T.P. (2015). «The role of corporate social responsibility in the activities of dairy enterprises». *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia: naukovyj zhurnal. un-t*. no. 2 (2). pp. 118-122.
10. Krasnoruts'kyj, O.O. (2015). «Conceptual bases of realization of corporate social responsibility by food and processing enterprises». *Naukovyj visnyk Kherson's'koho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*. issue. 10 (3), pp. 52-54.

Abstract.

Derkach O. Economic nature of social responsibility of agricultural entities.

The article considers the economic nature of social responsibility of agribusiness entities. It is revealed that in modern economic conditions the social responsibility of agribusiness entities is a system of views and different models for resolving economic conflicts of socio-economic development in the agricultural sector, which should be the basis of values, dominant attitudes of the modern business community. It is noted that the main importance of social responsibility is to ensure the stability of the socio-economic system by satisfying the interests of the external and internal environment in the agricultural sector. The scale of social activity in agrarian business can increase significantly if the state will encourage and stimulate it by creating a favorable socially safe environment for entrepreneurs. Social responsibility of agribusiness entities is an important tool for increasing the company's reputation, public trust, investment attractiveness, capitalization and competitiveness of agricultural production. Research of objective bases and forms of social responsibility realization of agribusiness subjects is connected with necessity of defining functions and tendencies of agrarian production development. The practical implementation of the social responsibility concept of agribusiness entities on the basis of developing the most modern principles and methodological approaches to the organization of domestic agrarian business requires innovative decisions by management and changing the paradigm of owners' thinking and management. Shifting key benchmarks to maximize profits and increase profitability to address social issues and intellectual capitalization of agricultural production in modern conditions is a major factor in achieving economic success and strengthening competitive positions in the market. The principles that allow to form the organizational and economic mechanism of its activation in increasing the competitiveness of agribusiness entities, efficiency, strategic coherence of elements and instruments of influence, the effectiveness of which is ensured by the fundamental principles of polystructurality, complementarity, institutional certainty.

Keywords: social responsibility, corporate social responsibility, entrepreneurship, business entities, agribusiness entities.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021 р.

Бібліографічний опис статті:

Деркач О. В. Економічна природа соціальної відповідальності суб'єктів агробізнесу. Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2021. № 4. С. 39-43.

Derkach O. Economic nature of social responsibility of agricultural entities. Actual problems of innovative economy. 2021. No. 4, pp. 39-43.